

Kunnigt och (o)kontroversiellt om råvarumarknaden

Det är i dagsläget svårt att komma undan ämnet råvarumarknaden, då många frågeställningar har krupit gemene man allt närmre in på livet. Intresset kan väckas av nyheten att Ryssland har stängt av gaskranen till Ukraina, eller av en diskussion runt Kinas snabba tillväxt, eller av ett helt vanligt stopp vid bensinmacken.

Råvarumarknadens beteende kan dock verka ogenomträngligt och överväldigande för den som inte vet var man ska börja. Marian Radetzki's bok *Råvarumarknaden* ger en bred översikt av ämnet och utgör en gedigen inledning för den nyfikne. Skriften är en svensk översättning av *A Handbook of Primary Commodities in the Global Economy*, utgiven på Cambridge University Press 2008. Bokens föregångare utkom 1989 och de förändringar som skett bl a när det gäller efterfrågemönster, råvarubörsernas inflytande och vikten av Kinas och Indiens råvarukonsumtion gör en ny upplaga eftertraktad och angelägen.

Radetzki vill engagera en bred läsekrets, som sträcker sig från studenter och akademiker i nationalekonomi till potentiella spekulanter, chefer och statstjänstemän som kan tänkas komma i kontakt med råvarumarknaden.

De första fem kapitlen innehåller en välgjord genomgång av gängse neoklassisk teori tillämpad på råvarumarknaden och generellt sett känns bokens första del inriktad på de senare kategorierna av läsare – de som har begränsade eller ojämna förkunskaper inom ämnet. Aktuella frågor sätts in i ett långt perspektiv och även om fokus är på den terminologi

och de grundläggande instrument som behövs för att förstå diskussionerna som följer så återfinns även ett antal intressanta insikter och diskussioner för den redan invigde läsaren. De senare kapitlen behandlar mer kontroversiella ämnen och här kan nog merparten nationalekonomer hitta godbitar som berör dem.

Boken inleds med en kortfattad historik över råvarornas betydelse och hur denna har förändrats med länders ekonomiska utveckling och med fallande transportkostnader. En ansats till ett historiskt ramverk för något så brett som råvarumarknaden bör uppmantras, men balansgången mellan onödigt långdragna stycken och tillräckliga detaljer är självklart svår.

I det här fallet känns försöket aningen tunt, då den historiska bakgrunden rimligen är bekant för de flesta läsare, och frågan är därför om inte de flesta som ger sig på en bok om råvarumarknaden skulle kräva mer djup i en historisk diskussion för att känna sig nöjda med innehållet. En annan ytterlighet skulle kunna vara att nöja sig med några raders sammanfattning: råvarornas roll i makroekonomin minskar med ekonomisk utveckling, de sjunkande transportkostnaderna har ökat handeln med råvaror och den tidigare interventionismen i råvarusektorn har ersatts av ett ökat utrymme för marknadens fria spel.

Genomgången fortsätter med grundläggande och välgjorda förklaringar av olika råvarugrupperns utbudsoch efterfrågeelasticitet och hur detta påverkar prisstabiliteten. Ett kapitel tillägnas handelspolitiken, och även om det på sina ställen känns väl mycket som en introduktionsföreläsning, så anas bokens potential när Radetzki tar läsaren igenom ett tankeexperiment baserat på en studie av Anderson m fl (2006). Läsaren uppmanas att fundera kring en liberalisering av världshandeln, där alla länder avskaffar sina jordbruksstöd.

BOKANMÄLAN

Marian Radetzki:
Råvarumarknaden
(övers Fredrik
Linde), SNS Förlag,
2007, 312 sidor, ISBN
978-91-85695-26-3.

Diskussionen är mycket intressant och tankevärd och även om siffrorna bör tas med stora nypor salt, tydliggörs det varför EU och Japan håller fast så hårt i sina subventioner.

Andra viktiga ingredienser i bokens metoddel, som den skulle kunna kallas, inbegriper prisbildning och pristrender. Normalt utgår dessa från att kostnaderna bestäms av teknik, exploaterade resursers kvalitet och stordriftsfördelar och att allt detta är oberoende av priset. Empiriska data visar dock på ett starkt samband mellan pris och kostnader, i den meningen att perioder med höga råvarupriser tillåter lägre kostnadsdisciplin och perioder med lågt pris och överlevnadshot för producenterna stimulerar kostnadseffektiviteten. Ett avsnitt i kapitel fyra som speciellt kommer att uppskattas av studenter som vill ta sig an en analys av råvarumarknaden är avsnitt 4.5, då det klarlägger hur data över råvaror läses och var de finns tillgängliga.

Det spännande temat råvarubörser, råvaruinvesteringar och inte minst råvaruspekulation tacklas i det femte kapitlet. Råvarubörser ser i förstone ut som en klockren tillämpning av fri prissättning på en ren konkurrensmarknad. Det visar sig vid närmare analys att de uppvisar en rad särdrag, bl a att handeln domineras av terminsaffärer med hög omsättning och att clearingorganisationer spelar en stor roll på råvarubörserna.

Intressant är att få en inblick i de olika målsättningar som börsernas aktörer har – dels producenter, förädlare och förbrukare (som försöker undvika prISRISKE genom *hedging* eller prISSÄKRING), dels spekulanterna (som tar medvetna prISRISKE) och slutligen de aktörer som investerar i råvaror med ett något längre perspektiv (för att få säker avkastning eller för att diversifiera sin portfölj av finansiella och andra tillgångar). Kapitlet är relativt tekniskt i sin beskrivning av hur köp och försäljning, spekulatio-

och investering i råvaror går till och man anar här konflikten med ambitionen att vända sig till läsare med enbart basal utbildning i ekonomi.

En första invändning mot de inledande kapitlen berör mängden beskrivande material: hur handelsströmmar ändrats under det senaste århundradet, hur transportkostnader långsiktigt fallit, hur vågor av offentligt ägande kommit och gått osv. Bokens engelska titel utlovar en handbok snarare än ett analytiskt verk och kanhända skulle en motsvarande titel på svenska styra in läsaren på rätt spår från första början. Boken är ambitiös, och att ha alla dessa uppgifter samlade på ett och samma ställe är värdefullt, men däremot kan akademiker möjligtvis sakna ett mer ambitiöst teoretiskt anslag. Exempelvis går texten inte särskilt långt in i de bidrag som optionsteorin givit till värderingen av råvarutillgångar. Här skulle man då kunna tänka sig en diskussion av typen hur en olönsam koppargruva värderas.

Även bokens andra del, där Radetzki ger sig i kast med komplicerade och långt ifrån okontroversiella frågor, drabbas här och där av svepande generaliseringar utan full underbyggnad. Det är visserligen helt förstäeligt att efter en lång och framgångsrik karriär ha bildat sig klara och bestämda uppfattningar om en mängd frågor. Tyvärr medför dessa tydliga åsikter att boken inte fullt ut lyckas med konststycket att skriva för ett antal målgrupper med skilda förutsättningar att förstå innehållet. Radetzki markerar tidigt sin plats bland optimisterna och klargör att den vitt spridda rädslan för uttömda resurser är i stort obefogad. Många läsare skulle nog uppskatta en bitvis mer nyanserad skildring av bokens mer kontroversiella ämnen.

Frågan om huruvida jordens råvaror är på väg att uttömmas eller inte är just en av dessa frågor. Radetzki poängterar tidigt i kapitel 6 att han inte har stött på

ett enda otvetydigt exempel på ekonomisk uttömning av en icke förnybar resurs. Uttömning kan mätas på flera sätt, bl a genom de bevisade reservernas storlek, genom de reala prisernas utveckling, genom de reala priserna på identifierade men oexploaterade resurser och genom utvecklingen av den långsiktiga marginalkostnaden för utbudet. Radetzki går igenom dessa olika indikatorer som kan tänkas visa på en ökande knapphet, men tycker sig kunna konstatera att ingen av dessa pekar på en föreliggande risk för att resurserna skulle ta slut.

Men var kommer då de dystra förutsägelsena ifrån? Har Peak Oil-anhängarna helt enkelt tagit sina prognoser ur tomma luften? En mer pedagogisk, och i min mening mer spännande, diskussion skulle också inbegripa ett antal av de studier som påstås peka på resursuttömning och påpeka var de gick vilse. Försummade de stigande prisers effekt på produktion, eller gjordes orealistiska antaganden? Genom att diskutera de metodologiska problem som gör att alla studier som pekar på resursuttömning icke är trovärdiga skulle Radetzki kunna omvända många fler skeptiker.

Ett vidare resonemang runt resursuttömningens område borde ta mer seriöst på frågan om hur viktiga de senaste 100 årens prissignaler kan tänkas vara för en nära framtid. Med takten på den ekonomiska utvecklingen i dag och befolkningstillväxten som två exempel borde det vara tydligt att förutsägelser baserade på data över de senaste 100 åren måste tas med extrema mängder skepticism. I stället invaggas läsaren på ett nästan försåtligt sätt i tryggheten att allt kommer att ordna sig, bara marknadskrafterna får agera ostört och ofentlig intervention kan hållas borta.

Ett avslutande kapitel om Sverige och de internationella råvarumarknaderna (författat av Christer Berglund och Fredrik Otterheim, Radetzki kol-

legor på Luleå tekniska universitet) drar lärdomar av svensk politik för råvarusektorn efter 1950. De politiska målen har utgjorts av försörjningstrygghet, miljöskydd och effektivitet i naturresursutnyttjandet. De politiska verktygen har varit desamma som de internationellt brukliga: statligt ägande, regleringar, skatter och subventioner.

Den sammanfattande bedömningen av de statliga åtgärderna blir grym. Onödiga snedvridningar har lett till betydande kostnader för samhällsekonomin. Svensk råvarupolitik har till stora delar varit överflödig. Man borde tydligare ha begränsat sig till områden där marknaderna saknar förmåga att generera samhällsekonomiskt önskvärda resultat, de områden där man förväntar sig marknadsmisslyckanden.

Jordbrukspolitiken är ett tacksamt exempel på missriktade insatser; överproduktion och stor ineffektivitet inom jordbruket blev resultatet. Sveriges ekonomi skulle ha gynnats om politiken skrotats och landet förlitat sig på import. Författarna pekar dock även på samhällsnyttiga politiska åtgärder riktade mot råvarusektorn, t ex statens utveckling av kraftsektorn under det tidiga 1900-talet.

Avslutningsvis måste en kritik fram av de ämnen som *inte* täcks av boken. Redan i bokens inledning anger Radetzki att texten avser råvarufrågor i en snäv mening, att en enda bok omöjligen kan diskutera alla ämnen som har med råvaror att göra. Som exempel på frågor han finner sig tvungen att utesluta från diskussionen nämns kopplingarna mellan råvaror och sysselsättning och regional utveckling samt miljökonsekvenserna av råvaruproduktion och handel.

En diskussion runt den komplexa problematiken som binder samman de ovanstående frågeställningarna av någon med sådana djupgående kunskaper inom ämnet som Radetzki hade dock

varit ett fantastiskt bidrag till debatten kring råvaror och deras framtid i svensk och internationell ekonomi. Genom att avstå från att problematisera råvaruproduktion och råvaruhandel i dessa hänseenden töms boken på många intressanta politiska perspektiv.

En hel mängd dramatiska politiska skeenden som i grunden haft råvarufrågor i fokus förbigås. Hur kan man analysera Chiles ekonomiska utveckling utan att förhålla sig till de politiska frågor som amerikanskt ägande av landets råvarubas innehöll? Radetzki talar väl om det ökade utrymmet för marknadskrafterna på råvarumarknaderna under 1900-talets senare del och denna utveckling framstår som okontroversiell och allmänt effektivitetshöjande. Frågan är dock långt ifrån så opolitisk som den framställs. Djupet på diskussionen skulle mångdubblas om texten antydde hur en kunnig råvaruekonom som Radetzki ser på behovet av Friedmans chockte-

rapi och chockbehandling i samband med införandet av diktatur i detta land och en nyliberal ekonomisk politik. Hur ser han i efterhand på den politik som internationella organisationer tvingat på råvaruproducerande utvecklingsländer – privatisering, avreglering och neddragning i välfärdsutgifter?

I Hollywood är mönstret att en film som lämnar tittaren smått otillfredsställd lägger grunden för en uppföljare. Kanske kan en läsare av Radetzki's bok anspråkslöst efterlysa en andra del i råvaruanalysen?

Emilia Tjernström

doktorand, Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet

REFERENSER

Anderson, K, W Martin och D van der Mensbrugge (2006), "Distortions to World Trade: Impacts on Agricultural Markets and Farm Incomes", *Review of Agricultural Economics*, vol 28, s 168-194.